

PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC TƯ DUY LÝ LUẬN CHO HỌC VIÊN ĐÀO TẠO SĨ QUAN CẤP PHÂN ĐỘI Ở CÁC NHÀ TRƯỜNG QUÂN ĐỘI HIỆN NAY

Bùi Minh Toàn - Nguyễn Đình Thành

Trường Đại học Nguyễn Huệ

Email: damlq2@gmail.com.

Tóm tắt: Tư duy lý luận là tư duy biện chứng (tư duy khoa học), được thể hiện ở năng lực suy nghĩ, khả năng phân tích, tổng hợp những hiện tượng sinh động, hoạt động đa dạng của đời sống thực tiễn hằng ngày để khái quát hóa thành lý luận. Đây là một mắt khâu quan trọng trong quy trình nhận thức của người học, giúp cho họ hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ được giao. Bài viết trao đổi một số vấn đề về phát triển tư duy lý luận cho học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội ở các nhà trường Quân đội hiện nay.

Từ khóa: Năng lực, tư duy lý luận, học viên, nhà trường Quân đội.

Nhận bài: 18/11/2025; Biên tập: 19/11/2025; Phản biện: 22/11/2025; Duyệt đăng: 26/11/2025.

1. Đặt vấn đề

Năng lực tư duy lý luận là khả năng tư duy về những vấn đề chung, tổng thể, toàn vẹn, nắm bắt đối tượng trong tính chỉnh thể của sự tồn tại, vận động và phát triển; đó là khả năng tư duy khoa học, sáng tạo trong sử dụng các khái niệm, phạm trù để phân tích, so sánh, tổng hợp, trừu tượng hóa, khái quát hóa nhằm đem lại những tri thức mới mang tính chính xác, sâu sắc, chặt chẽ, lôgic và có hệ thống..., phù hợp với quy luật khách quan của hiện thực. Nó có sức mạnh đưa lý luận vào cuộc sống, cụ thể hóa lý luận thành mục tiêu, phương hướng, giải pháp khả thi để giải quyết các vấn đề của cuộc sống một cách có hiệu quả.

Năng lực tư duy lý luận có vai trò quan trọng trong cuộc sống, đặc biệt là đối với người học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội ở trong các nhà trường Quân đội, trực tiếp giúp cho học viên hoàn thành tốt mọi nhiệm vụ trong quá trình học tập, rèn luyện ở các nhà trường. Vì vậy, phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên là giúp họ phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo trong lĩnh hội tri thức và rèn luyện phương pháp tư duy khoa học; biết vận dụng hệ thống tri thức khoa học và kinh nghiệm thực tiễn vào giải quyết những vấn đề đặt ra trong quá trình học tập, rèn luyện, qua đó góp phần hoàn thiện nhân cách học viên đào tạo sĩ quan theo mục tiêu, yêu cầu đào tạo của mỗi nhà trường.

2. Nội dung

2.1. Vai trò và sự cần thiết phải phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội

Tư duy là một đặc tính bẩm sinh dưới dạng năng lực của con người, được phát triển thông qua quá trình hoạt động nhận thức và thực tiễn. Năng lực tư duy là khả năng hoạt động của chủ thể trong việc tìm kiếm, khám phá, tích lũy tri thức và vận dụng tri

thức vào giải quyết những nhiệm vụ do cuộc sống đặt ra, bảo đảm cho hoạt động của con người đạt chất lượng và hiệu quả cao. Như vậy, xét về bản chất, đây là tổng hợp những phẩm chất về trí tuệ của con người gồm những khả năng: Ghi nhớ, tái hiện, trừu tượng hóa, khái quát hóa, liên tưởng, luận giải và xử lý... trong quá trình phản ánh hiện thực, hình thành và phát triển tri thức, đồng thời vận dụng những kết quả phản ánh - tri thức mới đó vào thực tiễn theo những quy luật khách quan và quy luật lôgic vốn có của tư duy nhằm đạt được mục đích xác định.

Từ cách tiếp cận trên, có thể hiểu năng lực tư duy lý luận là sử dụng thành thạo, nhuần nhuyễn nội dung và phương pháp tư duy để phát hiện và giải quyết vấn đề đề đặt ra của chủ thể nhận thức theo một quá trình với những thao tác tư duy nhằm xác định tính chân thực hay giả dối của thông tin trước khi lựa chọn hay bác bỏ thông tin hoặc một ý tưởng nào đó. Theo đó, xét về mặt cấu trúc có thể thấy rằng, năng lực tư duy lý luận được cấu thành bởi 3 yếu tố cơ bản đó là:

Thứ nhất, năng lực ghi nhớ, tái hiện đối tượng bằng ngôn ngữ, hình ảnh do nhận thức cảm tính đem lại.

Thứ hai, năng lực trừu tượng hóa, khái quát hóa dựa trên cơ sở các tài liệu cảm tính đã có, thông qua các thao tác phân tích và tổng hợp, quy nạp, diễn dịch...

Thứ ba, năng lực tưởng tượng, suy luận, liên hệ để phát hiện, lựa chọn, xử lý, lọc bỏ, kế thừa, tiếp biến... cả trong nhận thức và hoạt động thực tiễn.

Tất cả các yếu tố này cấu thành năng lực tư duy lý luận có quan hệ chặt chẽ với nhau, thống nhất hữu cơ và chuyển hóa lẫn nhau, sự phân biệt giữa chúng chỉ là phân biệt về mặt nhận thức luận, và cũng chỉ là tương đối.

Như vậy, tư duy lý luận là sản phẩm của hoàn

cảnh lịch sử xã hội, của phương thức sản xuất, trình độ văn hóa khoa học - kỹ thuật... của con người. Xét dưới góc độ nhận thức, tư duy lý luận là trình độ phát triển ở giai đoạn cao của quá trình nhận thức chân lý. Nền tảng của tư duy lý luận là sự hiểu biết của con người về các lĩnh vực khoa học, về kho tàng tri thức của nhân loại. Tư duy lý luận không ngừng phát triển cùng với sự vận động phát triển của xã hội. Song, sự phát triển năng lực tư duy lý luận không phải tự phát mà bao giờ cũng có sự định hướng của xã hội và do thế hệ đi trước truyền thụ cho thế hệ đi sau, chủ yếu thông qua con đường giáo dục. Điều đó đặt ra cho các nhà trường trong quá trình dạy học phải đặc biệt chú ý đến nhiệm vụ phát triển năng lực tư duy lý luận của người học cho ngang tầm với sự phát triển của thời đại.

Học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội là những quân nhân trẻ tuổi, được lựa chọn, tuyển dụng chặt chẽ vào học tập tại các trường Quân đội. Đây chính là những sĩ quan tương lai, lực lượng nòng cốt xây dựng Quân đội cách mạng, chính quy, tinh nhuệ, hiện đại. Tại các trường sĩ quan, học viên được sống, học tập, rèn luyện trong một môi trường sư phạm quân sự mẫu mực, có tính tổ chức và kỷ luật cao, sát thực tiễn đơn vị và thực tế chiến đấu, với nhiều khó khăn, gian khổ. Để vượt qua được mọi thử thách, hoàn thành tốt nhiệm vụ học tập, rèn luyện đáp ứng mục tiêu, yêu cầu đào tạo, ngoài yêu cầu về phẩm chất, năng lực chung của người cán bộ, họ cần được phát triển năng lực tư duy lý luận. Đây là một trong những kỹ năng đặc biệt quan trọng, là "chìa khóa" giúp học viên tiếp thu tri thức và vận dụng phương pháp luận biện chứng duy vật, năng lực trong tổng kết, khái quát thực tiễn, nghiên cứu khoa học, rèn luyện chuyên môn, nghiệp vụ để đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ.

Theo đó, phát triển năng lực tư duy lý luận của học viên đào tạo sĩ quan là quá trình tác động tích cực, chủ động, có mục đích của các chủ thể nhằm không ngừng nâng cao năng lực tiếp nhận tri thức có lý trí, có sự phân tích, đánh giá, nhận định, đặt câu hỏi tại sao để phản biện lại với chính mình và tiếp nhận thông tin từ bên ngoài không xuôi chiều, dễ dãi. Nói cách khác, tư duy lý luận không chỉ đơn thuần là sự tiếp nhận tin tức thụ động mà là khả năng đánh giá, suy xét vấn đề theo nhiều chiều, nhiều khía cạnh khác nhau một cách logic, sáng tạo nhằm tìm ra lập luận để đưa ra nhận định có cơ sở khoa học và dẫn chứng cụ thể để xem xét, phản bác lại kết quả của một quá trình tư duy khác, hướng tới xác định lại tính chính xác của thông tin. Tư duy lý luận còn góp phần kích thích khả năng khám phá sáng tạo của học viên cả trong nhận thức, vận dụng kiến thức được trang bị vào hoạt động thực tiễn ở môi trường quân sự. Chính vì vậy, phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên là một trong những nhiệm vụ cơ bản của quá trình dạy học ở các nhà trường trong Quân đội.

Tuy nhiên, trong thực tiễn dạy học không phải bao giờ nhiệm vụ này cũng đạt được hiệu quả như mong muốn. Một trong những mặt yếu của học viên đào tạo trong các nhà trường Quân đội hiện nay là năng lực tư duy lý luận còn hạn chế. Mặc dù người học được trang bị khối lượng kiến thức khoa học tương đối hệ thống và đầy đủ, nhưng năng lực tư duy lý luận vẫn chưa ngang tầm với sự vận động, biến đổi của thời đại, chưa đạt đến yêu cầu của nhiệm vụ chính trị, quân sự đặt ra. Những hạn chế đó thường biểu hiện ra bằng sự giáo điều, máy móc, cứng nhắc trong tư duy lý luận hoặc là thiếu khả năng phân tích, tổng hợp, khái quát hóa, hệ thống hóa với các hình thức của tư duy; khái niệm, phán đoán, suy luận, đánh giá,... Đặc biệt là tình trạng thiếu nhạy bén, thái độ thờ ơ trước những tình huống, các sự kiện chính trị xã hội nhạy cảm và phức tạp.

Dạy học ở các nhà trường trong Quân đội không những phải cố gắng trang bị cho người học những kiến thức, kỹ năng, kỹ xảo cần thiết của môn học, mà còn phải giúp họ phát triển năng lực tư duy lý luận sáng tạo, hình thành thế giới quan, phương pháp luận khoa học, cách mạng. Hiện tại, cái khó nhất của dạy học ở nhà trường Quân đội chính là làm sao để thông qua việc trang bị kiến thức của môn học mà tạo lập cho người học khả năng chuyển từ tư duy trực quan tiến lên tư duy lý luận, giúp họ có thể vận dụng một cách sáng tạo tất cả những điều đã lĩnh hội được vào thực tiễn nghề nghiệp quân sự, vào cuộc đấu tranh giai cấp trên lĩnh vực chính trị - tư tưởng theo chức danh đào tạo xác định. Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XIII tiếp tục xác định: "Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học" (1).

2.2. Một số giải pháp phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội trong giai đoạn hiện nay

Trong bối cảnh hiện nay, nhiệm vụ xây dựng Quân đội cách mạng, chính quy, tinh nhuệ, hiện đại, lấy xây dựng vững mạnh về chính trị làm cơ sở đã và đang đặt ra yêu cầu ngày càng cao đối với công tác bồi dưỡng, phát triển năng lực tư duy lý luận cho đội ngũ cán bộ Quân đội. Mặt khác, trước những tác động của mặt trái của cơ chế thị trường, âm mưu, thủ đoạn chống phá của các thế lực thù địch tác động mạnh mẽ đến tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống của học viên đào tạo sĩ quan, đòi hỏi các nhà trường Quân đội phải nghiên cứu, thực hiện một số giải pháp đổi mới công tác quan trọng này, góp phần xây dựng và phát triển nhân cách, hành vi ứng xử các quan hệ chính trị, xã hội của học viên, làm cơ sở nâng cao trình độ tư duy phản biện cho đội ngũ sĩ quan tương lai. Muốn vậy, cần triển khai thực hiện đồng bộ nhiều giải pháp thiết thực, trong đó tập trung vào một số nội dung cơ bản sau:

Một là, thống nhất về nhận thức việc phát triển tư duy lý luận cho người học là một trong những nhiệm vụ cơ bản, quan trọng của quá trình dạy học.

Trước tình hình phức tạp trong nước và thế giới đòi hỏi người sĩ quan chỉ huy, lãnh đạo không những phải có năng lực phát hiện, ngăn chặn và đập tan mọi âm mưu, thủ đoạn diễn biến hoà bình, bạo loạn, phá rối của kẻ thù, mà còn phải có năng lực tư duy lý luận thật linh hoạt, sáng tạo trong các tình huống chính trị nhạy cảm và phức tạp. Hơn ai hết, người cán bộ trong Quân đội phải có năng lực nắm bắt và phân tích mọi diễn biến của tình hình quốc tế và trong nước, biết vận dụng tình hình đó vào xem xét và giải quyết các vấn đề thực tiễn của Quân đội theo chức trách được giao. Người sĩ quan Quân đội trong thời đại mới không chỉ giỏi chỉ huy, lãnh đạo bộ đội trong đấu tranh vũ trang, mà còn phải giỏi chỉ huy, lãnh đạo trong các hình thức đấu tranh khác và luôn sẵn sàng chuyển từ hình thức đấu tranh này sang hình thức đấu tranh khác, hoặc kết hợp các hình thức đấu tranh đó với nhau một cách mềm dẻo, uyển chuyển nhưng hiệu quả. Vì thế, cần tăng tỷ trọng của tư duy lý luận trong mục tiêu dạy học, đồng thời trên cơ sở xác định rõ ràng, chính xác mục tiêu, nhiệm vụ dạy học để thiết kế nội dung giảng dạy sao cho mang tính lý luận, tính khái quát cao.

Hai là, thường xuyên đổi mới phương pháp giảng dạy của giảng viên.

Muốn phát triển năng lực tư duy lý luận của học viên thì giảng viên phải phát huy tính tích cực trong quá trình giảng dạy thông qua việc sử dụng linh hoạt và hiệu quả các phương pháp sư phạm, trong đó có chú trọng phương pháp dạy học tích cực. Phương pháp này tập trung vào mục tiêu cung cấp cho người học những công cụ phát triển năng lực của bản thân, tăng cường tính dân chủ nhằm đạt hiệu quả cao trong quá trình dạy học. Do đó, đòi hỏi đội ngũ giảng viên phải có kiến thức về cơ chế hình thành, phát triển, biểu hiện của tư duy ở góc độ tâm lý học, cũng như về các hình thức của tư duy trong logic học và tư duy lý luận. Người giảng viên dạy theo hướng phân tích, diễn giải đa dạng các vấn đề học tập nhằm mục đích giúp học viên có những kĩ năng cần thiết, kiến thức và khả năng tư duy một cách tích cực. Kết quả của quá trình dạy học theo phương pháp này sẽ phát triển trí tuệ, khơi dậy niềm khao khát khám phá, chiếm lĩnh tri thức và vươn tới sự sáng tạo của học viên. Giảng viên cần chủ động tạo tình huống có vấn đề, khuyến khích học viên nêu vấn đề tranh luận, phản biện, định hướng cho họ tự nhận định và kết luận vấn đề.

Bên cạnh đó, đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tăng cường các bài tập thực hành, tổ chức cho người học tham gia vào cuộc đấu tranh giai cấp trên lĩnh vực chính trị, tư tưởng ngay trong các hình thức tổ chức dạy học. Khi bàn về quá trình

nhận thức chân lý, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết: “Thực hành sinh ra hiểu biết, hiểu biết tiến lên lý luận, lý luận lãnh đạo thực hành” (2). Thực hành có mối quan hệ nhân quả với tư duy, thực hành là hoạt động bên ngoài, tư duy là hoạt động bên trong. Quá trình dạy học không chỉ rèn luyện cho học viên kỹ năng hoạt động bên ngoài mà còn có thể rèn luyện cho họ kỹ năng thao tác tư duy. Những bài tập thực hành về tư duy sẽ giúp cho người học hình thành kỹ năng chuyển từ nhận thức cảm tính sang nhận thức lý tính, từ hiểu biết kinh nghiệm tiến lên hiểu biết lý luận, tức là giúp người học phát triển năng lực tư duy lý luận. Dạy học ở các nhà trường Quân đội phải coi trọng các loại hình bài tập rèn luyện kỹ năng thao tác tư duy cho học viên. Đó là con đường để phát triển tư duy lý luận cho người học. Cách thức thực hành khả thi nhất là thông qua các hình thức tổ chức dạy học để người học tham gia vào cuộc đấu tranh giai cấp trên lĩnh vực chính trị, tư tưởng, văn hóa. Xây dựng các bài tập thực hành, tổ chức cho học viên sử dụng những kiến thức đã học để phân tích làm sáng tỏ các quan điểm của Đảng, phê phán các quan điểm phản diện có liên quan, tranh luận về các vấn đề chính trị - xã hội mới nảy sinh và đề xuất các giải pháp xử lý các vấn đề đó.

Như vậy, có thể nhận thấy tư duy lý luận và các phương pháp dạy học có mối quan hệ biện chứng với nhau. Một mặt, tư duy lý luận tạo tiền đề để thực hiện có hiệu quả các phương pháp dạy học, mặt khác thông qua các hoạt động dạy học mà tư duy lý luận ngày càng được định hình và phát triển. Vì vậy, giảng viên cần vận dụng linh hoạt và hiệu quả các phương pháp dạy học tích cực để phát triển năng lực tư duy lý luận của học viên. Tư duy của người giảng viên không nên phụ thuộc vào sách vở, mang tính giáo điều mà phải là một trí thức độc lập. Thực hiện được điều này sẽ phát huy vai trò của giảng viên trong việc giúp học viên làm chủ quá trình học tập của mình. Điều quan trọng nhất trong việc rèn luyện năng lực tư duy lý luận là rèn luyện phương cách lập luận cho học viên. Bởi tư duy lý luận là một loại hình tư duy có đặc trưng riêng biệt, được hình thành và phát triển trên cơ sở các thao tác tư duy cơ bản như: Phân tích, tổng hợp, so sánh, trừu tượng hóa, khái quát hóa, cụ thể hóa, hệ thống hóa, quy nạp, suy đoán... Qua quá trình lập luận đó, năng lực tư duy lý luận của học viên sẽ được phát triển lên tầm cao mới.

Ba là, phát huy vai trò tích cực, chủ động của học viên trong tự rèn luyện phát triển năng lực tư duy lý luận của họ.

Học viên chỉ thật sự phát triển năng lực tư duy lý luận khi tự nhận thức, kiểm tra, đánh giá chính xác khả năng của mình trước mục tiêu, yêu cầu đào tạo, tích cực tự giác, chủ động tìm tòi, khát vọng, đam mê khám phá, lĩnh hội tri thức, vốn sống và năng lực giải quyết hiệu quả thực tiễn quân sự đặt ra. Vì

vậy, để tạo sự chuyển biến tích cực về nhận thức, trách nhiệm trong việc tự học tập, tu dưỡng, rèn luyện, đòi hỏi học viên phải ý thức được vị trí, vai trò, yêu cầu chức trách, nhiệm vụ của mình; thấy rõ sự cần thiết phải phát triển năng lực tư duy lý luận của bản thân trước yêu cầu cao của nhiệm vụ giáo dục, đào tạo, sự phát triển về yêu cầu, nhiệm vụ của Quân đội trong điều kiện mới. Đồng thời, học viên phải nhận thức rõ những kiến thức mà nhà trường trang bị chỉ là những kiến thức cơ bản, nền tảng ban đầu, chứ không phải là chìa khóa “vạn năng” để họ giải quyết các công việc trong hoạt động thực tiễn nhiệm vụ quân sự, quốc phòng sau khi tốt nghiệp ra trường. Vì vậy, học viên phải tự xây dựng động cơ đúng đắn, ý chí quyết tâm cao, kiên trì, bền bỉ tự học tập, tu dưỡng, rèn luyện, phấn đấu vươn lên để giải quyết những mâu thuẫn tồn tại trong chính bản thân mình, với tinh thần “học tập suốt đời”. Từ đó, phát huy vai trò chủ động, tích cực, tự giác trong học tập, tu dưỡng, rèn luyện phát triển năng lực tư duy lý luận của chính bản thân mình.

Bốn là, thường xuyên cập nhật thông tin, tăng cường tính thực tiễn của nội dung dạy học.

Trong quá trình giảng dạy đòi hỏi các nhà sư phạm phải thường xuyên cập nhật thông tin, trình bày các nội dung dạy học ở trình độ phát triển hiện tại của môn khoa học đó. Nghĩa là, phải nêu lên những khuynh hướng, quan điểm khác nhau về các vấn đề khoa học mới vừa xuất hiện, đang còn tranh luận và xu hướng phát triển của các quan điểm đó trong tương lai. Tuy nhiên, đưa các vấn đề này vào

quá trình dạy học phải bám sát mục tiêu và nội dung cơ bản của môn học, đồng thời phải có định hướng tư tưởng rõ ràng. Mặt khác, phải tăng cường tính thực tiễn của nội dung dạy học bằng cách dùng thực tiễn lịch sử để chứng minh, luận giải các vấn đề lý luận và dùng lý luận để giải thích các sự kiện chính trị - xã hội hiện thời trong nước và quốc tế, hướng dẫn người học vận dụng lý luận vào thực tiễn nghề nghiệp quân sự theo chức danh đào tạo.

3. Kết luận

Có thể khẳng định rằng, phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên là một yêu cầu khách quan, một nhiệm vụ cơ bản, cấp thiết, nhằm đào tạo ra những sĩ quan Quân đội có đủ tri thức, phẩm chất và năng lực đáp ứng yêu cầu đòi hỏi của sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong tình hình mới. Dạy học có vai trò rất quan trọng cho sự phát triển năng lực tư duy lý luận của học viên ở các nhà trường Quân đội hiện nay. Do vậy, đòi hỏi đội ngũ lãnh đạo, chỉ huy của các nhà trường Quân đội phải thường xuyên quan tâm, bồi dưỡng phát triển năng lực tư duy lý luận cho học viên trong quá trình học tập, rèn luyện tại các nhà trường ■

Tài liệu tham khảo

- [1]. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021). *Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII, tập 1*. Hà Nội: Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, tr.232.
- [2]. Hồ Chí Minh (2011). *Toàn tập, tập 7*. Hà Nội: Nxb. Chính trị quốc gia, tr.120.

Developing the theoretical thinking capacity for the officer cadets at platoon-level in the military schools today

Bui Minh Toan - Nguyen Dinh Thanh
 Nguyen Hue University
 Email: damlq2@gmail.com.

Abstract: Theoretical thinking is dialectical thinking (scientific thinking), expressed in the ability to think, analyze, and synthesize vivid phenomena and diverse activities of daily practical life to generalize into theory. This is an important link in the cognitive process of the learners, helping them to complete all assigned tasks well. The article discusses some issues on developing theoretical thinking for the officer cadets at platoon level in the current military schools.

Keywords: Capacity, theoretical thinking, cadets, military schools.